

Magnetismus

Hlavní body - magnetismus

- Projevy mgt. pole
- Zdroje magnetického pole
- Základní veličiny popisující mgt. pole
- Magnetické pole proudovodiče -
Biotův – Savartův zákon
- Magnetické vlastnosti látek

Projevy magnetického pole

- Známe pevné magnety – reagují na sebe silově
- Magnetické pole Země, kompas ukazuje směr

Zřejmě půjde o pole vektorové

- Existuje přitažlivá i odpuzivá síla

Existuje existuje + a – mgt. náboj? NE!

Když se magnet jakéhokoli tvaru nebo velikosti rozdělí, každá vzniklá část má vždy oba „náboje“ = magnetické póly ~~X~~ elektrostatické pole – náboje oddělitelné

Neshodné póly se přitahují a shodné se odpuzují

Základní veličiny popisující mgt. pole

Magnetické pole se obvykle popisuje podobně jako elektrické pole vektorem **magnetické intenzity** $\vec{H}$ (a indukce $\vec{B}$).

$$\vec{H} \quad [1 \text{ Am}^{-1}]$$

magnetické pole vytvořené uvnitř nekonečně dlouhého solenoidu s n závity, kterými protéká proud $I = I/n$ [A],

$$\vec{B} = \mu_0 \vec{H} \quad [1 \text{ T}] \quad \text{vakuum}$$

$$\vec{B} = \mu_0 (\vec{H} + \vec{M}) \quad \text{materiál}$$

Výchozím bodem může být magnetický moment $\vec{m}$, který dovoluje přímé srovnání permanentních magnetů s elektromagnety

$$\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \quad [Tm A^{-1}]$$

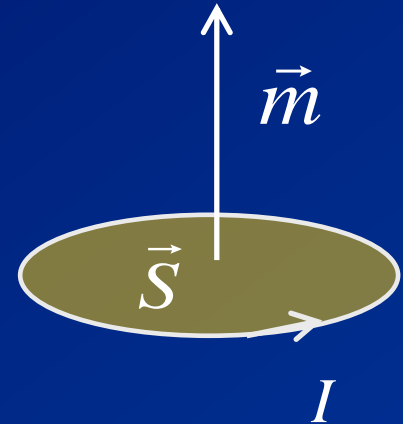
Zdroje magnetického pole – magnetický moment

1. Elektrický proud

Mgt. moment proudové smyčky:

$$\vec{m} = I \cdot \vec{S} \quad (\text{Am}^2)$$

Elektromagnety

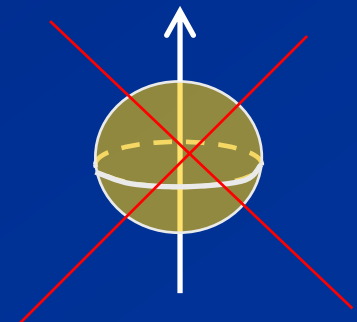
2. Spin elektronu

I když se myslelo, že je též proudové povahy, jde o kvantovou veličinu, magnetický moment příslušný některým částicím mikrosvěta

$$\vec{m}(\text{elektronu}) = \mu_B = 9.27 \cdot 10^{-24} \text{ Am}^2$$

μ_B = Elementární magnetický moment

Permanентní magnety, mgt. vlastnosti látek

- Protože **neexistují magnetické monopóly**, jsou magnetické indukční **čáry uzavřené křivky**
- Přestože by bylo principiálně možné studovat přímo vzájemné působení zdrojů magnetismu, rozdělují se problémy z praktických důvodů na 2 úlohy

1. **vytváření polí zdroji magnetismu**

2. **působení polí na zdroje magnetismu.**

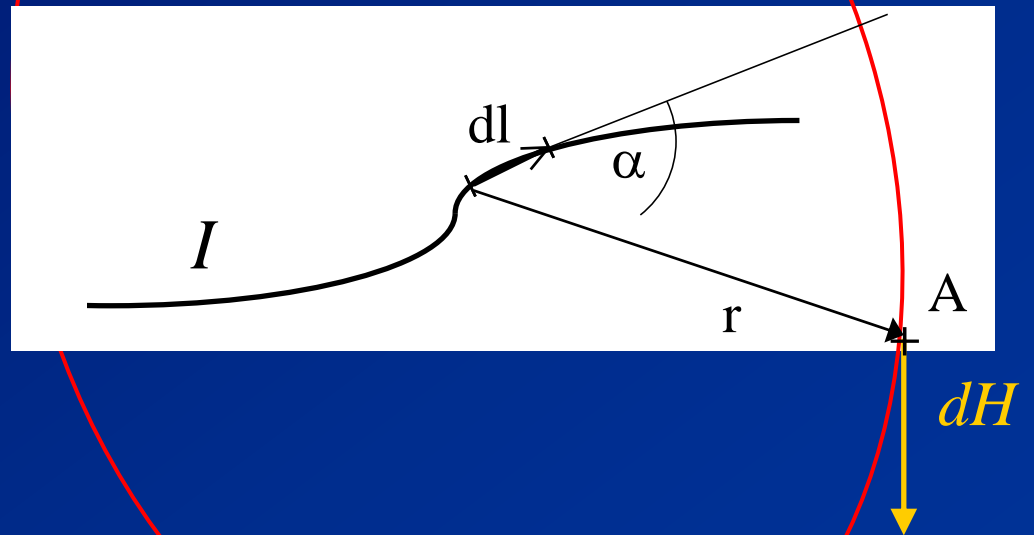
Elektrický proud jako zdroj magnetického pole

Biotův – Savartův zákon

Magnetické pole H/B –produkované elementem proudovodiče je dáno vztahem:

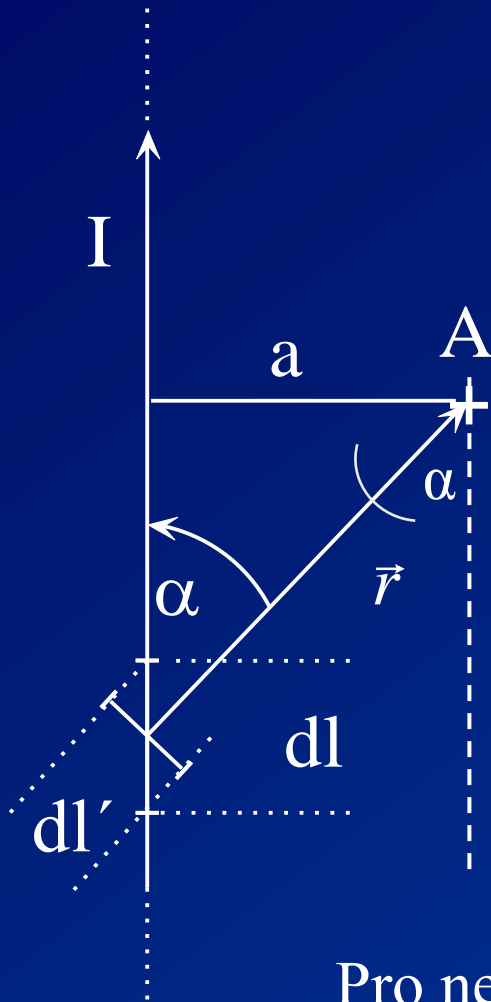
$$d\vec{H}_A = \frac{I}{4\pi} \frac{d\vec{l} \times \vec{r}}{r^3}$$

$$d\vec{B}_A = \frac{\mu_0 I}{4\pi} \frac{d\vec{l} \times \vec{r}}{r^3}$$

Vektor magnetické intenzity/indukce je kolmý na element proudovodiče a polohový vektor bodu A

Příklad - magnetické pole v okolí přímého vodiče

$$d\vec{B}_A = \frac{\mu_0 I}{4\pi} \frac{d\vec{l} \times \vec{r}}{r^3}$$

Substituce podle obrázku:

$$dl' = dl \cdot \sin \alpha \quad r = \frac{a}{\sin \alpha}$$

$$dl' = r \cdot d\alpha$$

$$B_A = \int_{\alpha_1}^{\alpha_2} \frac{\mu_0 I}{4\pi a} \sin \alpha d\alpha$$

Pro nekonečný vodič $B = \frac{\mu_0 I}{2\pi a}$

Ampèrův zákon

Je to Ampérův zákon, který dává do souvislosti integrál $\vec{B}$ po uzavřené křivce Γ s proudy, které tato křivka obemyká. Podobně jako v případě elektrostatického pole Gaussova věta

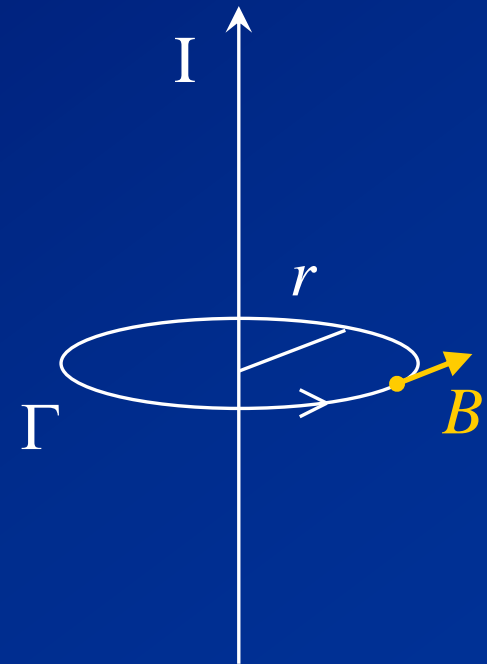
Srovnej:
$$\oint_S \vec{E} \cdot d\vec{S} = \frac{\sum Q}{\epsilon_0}$$

Zjednodušuje řešení řady případů:

Pro nekonečný vodič:
$$\vec{B} \cdot 2\pi r = \mu_0 I$$

B uvnitř solenoidu:
$$\vec{B} = \frac{\mu_0 IN}{l}$$

$$\oint_{\Gamma} \vec{B} \cdot d\vec{s} = \mu_0 I$$

Srov. s Biot-Savart

N je počet závitů
 l je délka cívky

Magnetické vlastnosti látek

- Je-li látka vložena do vnějšího magnetického pole H , reagují v ní přítomné elektrony (mgt. momenty) jistým způsobem a objeví se v ní **vnitřní magnetické pole** $\vec{H}_m$, které je dáno hustotou magnetických dipólových momentů :

“látka se zmagnetuje“

Srovnej s E_f – polarizace dielektrika

$$\vec{H}_m = \frac{\Sigma \vec{m}}{V} \quad \vec{H}_m = \vec{M} = \frac{\Sigma \vec{m}}{V}$$

Vnitřní pole se nazývá magnetizací $\vec{M}$, je to vlastně hustota (koncentrace) mgt. momentu

Celkové pole v daném místě je potom dáno vektorovým součtem **vnějšího a vnitřního pole**

$$\vec{H}_c = \vec{H} + \vec{M}$$

- **Celkovou** magnetickou indukci pole v látce lze potom napsat jako superpozici pole vnitřního a pole původního :

$$\vec{B} = \mu_0 (\vec{H} + \vec{M})$$

- Můžeme-li předpokládat **lineární** chování, platí :

$$\vec{M} = \chi_m \cdot \vec{H}$$

- Materiálový parametr χ_m je **magnetická susceptibilita**, která může být **větší i menší než nula**, to znamená, že v látce může být indukce větší i menší, než okolní indukce ve vakuu B_0

- Dosadíme druhou rovnicí do první:

$$\vec{B} = \mu_0 (1 + \chi_m) \vec{H} = \mu_0 \mu_r \vec{H}_0$$

a definujeme **relativní permeabilitu** μ_r .

- Celková (absolutní) **permeabilita** je definována jako : $\mu = \mu_0 \mu_r$.

**Látka s velkým μ zesiluje magnetické pole !
Vytváří své vlastní přídavné pole.**

Fe, Co, Ni	100 – 1000
permaloy	10000
μ -kov	25000

- Existují **tři** možné typy magnetického chování.

Vnější magnetické pole může být :

- **zeslabeno** ($\chi_m < 0$ nebo $\mu_r < 1$), tato vlastnost se nazývá **diamagnetismus**.
- **mírně zesíleno** ($\chi_m > 0$ nebo $\mu_r > 1$), tato vlastnost se nazývá **paramagnetismus**
- **výrazně zesíleno**, ($\chi_m \gg 0$ nebo $\mu_r \gg 1$) , tato vlastnost se nazývá **ferromagnetismus**.

diamagnetismus

Všechny elektrony v látce (atomech) jsou spárované =
mgt. moment jednotlivých atomů je nulový ($H = 0$), ale
indukuje se v nich moment vlivem vnějšího pole ($H > 0$) a to
opačného směru, než je toto pole

$$\vec{H}_c = \vec{H} + \vec{M} \quad \vec{M} < 0$$

$$\vec{H}_c < \vec{H}$$

paramagnetismus

NE všechny elektrony v látce (atomech) jsou spárované =
mgt. moment jednotlivých atomů (molekul) není nulový ($H = 0$), vlivem vnějšího pole ($H > 0$) se jejich momenty do jisté míry “stáčí“ do směru tohoto pole

$$\vec{H}_c = \vec{H} + \vec{M} \quad \vec{M} > 0$$

$$\vec{H}_c > \vec{H}$$

V tomto případě svádí mgt. síla boj s tepelným pohybem

- Při nízkých teplotách vítězí mgt. pole
- Při vysokých teplotách vítězí tepelný pohyb

feromagnetismus

NE všechny elektrony v látce (atomech) jsou spárované =
mgt. moment jednotlivých atomů není nulový ($H = 0$), vlivem
vnějšího pole ($H > 0$) se jejich momenty do jisté míry stáčí do
směru toto pole $\approx$ **paramagnetismus**

Pod určitou teplotou T_C (**Curieova teplota**) se všechny
momenty uspořádají do směru vnějšího pole bez ohledu na
“dorážející“ tepelný pohyb, protože je to pro ně energeticky
výhodné. Pod T_C se látka stává feromagnetickou.

To neznamená, že je navenek zmagnetovaná bez přítomnosti
vnějšího pole, o tom rozhoduje **doménová struktura**

Magneticky měkké a magneticky tvrdé materiály

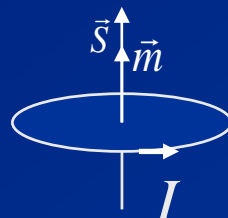
Představa o magnetickém poli

Nehledě na zdroj mgt. pole, vždy si můžeme představit intenzitu H jako hustotu (koncentraci) mgt. momentů (dipólů), i když toto pole pochází od el. proudu I

$$\vec{H} = \frac{\Sigma \vec{m}}{V}$$

Víme, že pokud jsou zdrojem nespárované spiny elektronů atomů v konkrétním materiálu je takový vektor nazýván magnetizací materiálu

$$\vec{M} = \frac{\Sigma \vec{m}}{V}$$

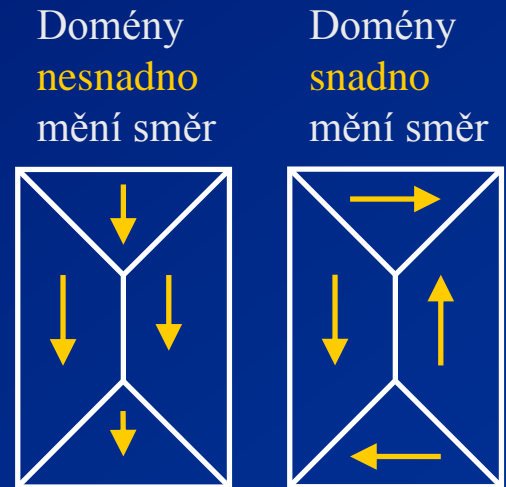

Pokud přispívají oba zdroje musíme oba příspěvky sečíst. To nemění nic na tom, že i celkové pole H_C si lze představit jako koncentraci mgt. “momentů vakua“

$$\vec{H}_C = \vec{H} + \vec{M}$$

Magneticky měkké a magneticky tvrdé materiály

Pokud materiál zůstává magneticky orientovaný ($M \neq 0$) i po vypnutí vnějšího magnetického pole nazýváme takový materiál **magneticky tvrdý**. Naopak pokud magnetická orientace materiálu **jako celku prakticky** zmizí po vypnutí vnějšího magnetického pole, nazýváme takový materiál **magneticky měkký**. Domény si samy “rozhodí” směr, ale $M \neq 0$.

magneticky tvrdý a měkký materiál

Rekapitulace

- Elektrony mohou vytvářet magnetické pole třemi způsoby:
  1. Jako pohybující se náboje, tedy proud.
  2. Díky svému spinu.
  3. Díky své orbitální rotaci kolem jádra (nerozebírali jsme)
- Poslední dva mechanismy jsou zodpovědné za magnetické chování materiálů.

Co je to magnetické pole?

Stejně jako u elektrického pole, magnetické pole si můžeme “osahat“ prostřednictvím interakce s nábojem. Na náboj mohou působit dvě síly:

- Elektrická síla, která je nezávislá na pohybovém stavu náboje

$$\vec{F}_e = Q \cdot \vec{E}$$

- Magnetická síla, která je ale na pohybovém stavu náboje závislá